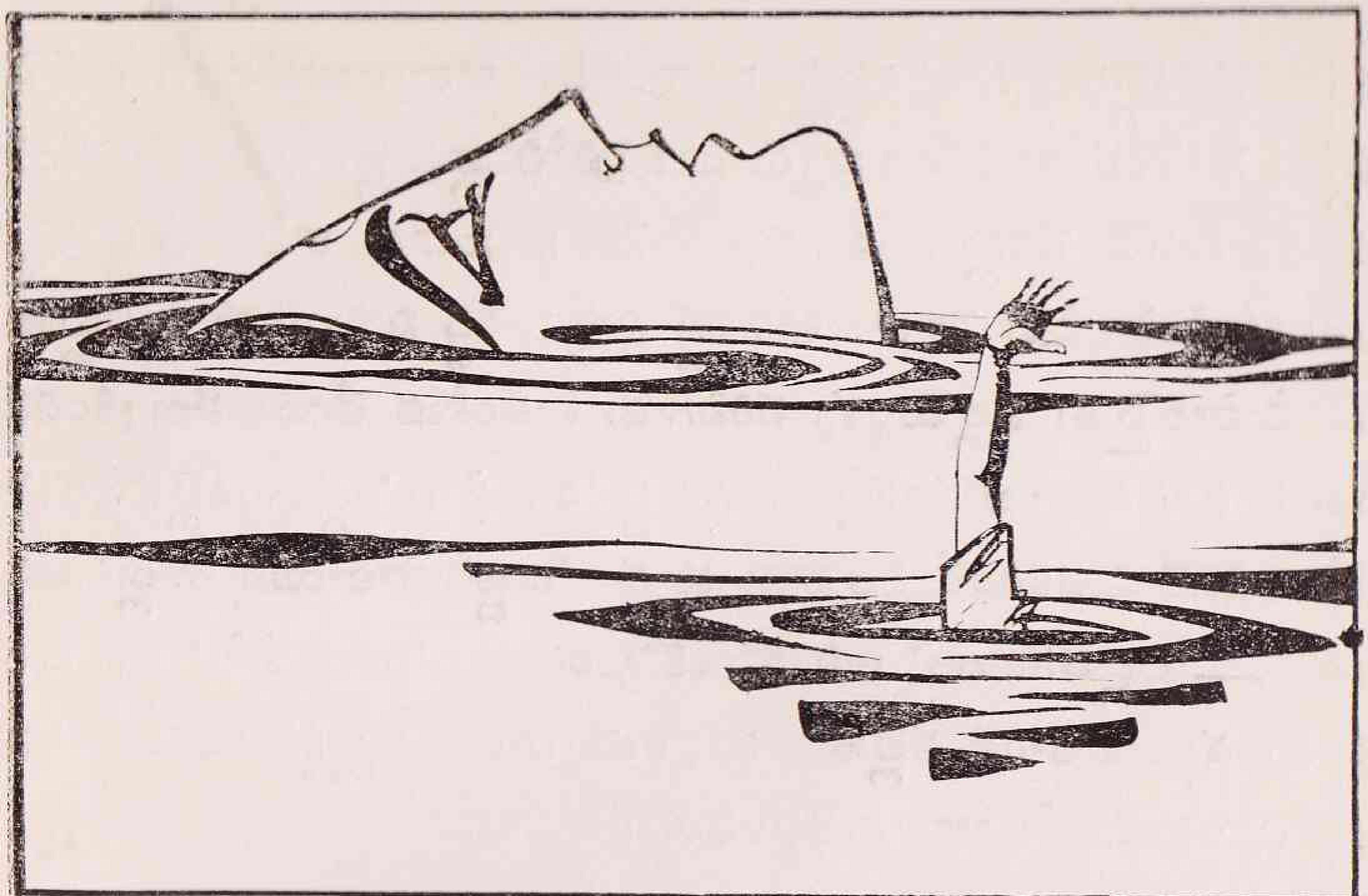

తీయవేని కటువు

"ముసలయ్య జోలికొస్తే ముసలం పట్టినట్టేగదా!....మూతికి మీస మున్న మొగోడెవడైనాసరే....ముందు నిలబడి మాట్లాడమను తెలుస్తుంది!"

గుండెల్లో నిండిన భావం కండల్లో తొంగిచూచేసరికి, అసలే విశాలమైన కనుబొమలు హద్దులుదాట యత్నిస్తూఉంటే, అంతవరకు చెవులు వాలేసి భుజంమీద పడివుండిన తుండుగుడ్డ నిక్కబొడుచుకొన్న కొమ్ముల వలె సుంగులు విడిచిన తలపాగా రూపాన్ని సంతరించుకొంటూంటే, అహం ఆహ్వానం పలుక, సవాలు చేసినట్లు నాలుగు వీధులు తిరిగి, ఆపై ఊరి నడి బొడ్డులో రావిచెట్టుక్రింద అచ్చుబండ సింహాసనముకాగా ఆసీనుడై, కాసేపు ఆలోచించి, ఆ పై నాలుగు దిక్కులు అవలోకించి, ఎవ్వరూ కనబడక పోయేసరికి, ఆ వూళ్ళో ఎవ్వరికీ మూతికి మీసమే లేనట్లు భావించి, ఇంటి దారిపట్టే ముసలయ్య—రాత్రి 'అచ్చుబండ'వద్ద మద్దిస్తం జరిగినప్పటినుండి ఏదో ధారబోసుకొన్నట్లు ముభావంగా తిరుగుతూ ఉంటే—ఆ పల్లెలో గుడి

దగ్గర. మడిదగ్గర, గుంటకట్టపై పంచాయితీ కార్యాలయమనబడే గుడిసె దగ్గర, గుసగుసలాడుకొంటున్నారు ఎవరికి తోచినట్లువాళ్లు! ఆ ఊళ్ళో ఎవరికీ మూతికి మీసమే లేనట్లు ముసలయ్య యేమో భావించాడు కానీ, ఆ వూళ్ళో అందరికీ మీసాలమీద మోజు! శిరిపిరెడ్డి చిన్నమరెడ్డి నిమ్మపండు నిలబెట్టుతాడట మీసాలపైన! నల్లమ్మోళ్ళ నరిసిగాడు మీసంమీద చేయి అసలు క్రిందికి దించనే దించడట!! ఆ వూళ్ళో అడుగుబెట్టి 'కామసాని పెద్దబ్బయిల్లెక్కడ?'' అని అడిగితే మినకరించే పిల్లవాడు కూడ 'బుజ్జమీసాలాయన యిల్లు' అని అంటే—'అట్లడగరాదా?' అని గొణుక్కొంటూ, 'యిటు పో!' అని దారి చూపుతాడట! అలాంటి పల్లెలో ముసలయ్యలాంటి వ్యక్తికి కలిగిన భావన ఆలోచించవలసిందే! ఆరా తీయవలసిందే!

* * *

అమాయకతకు మారుపేరులా పేరుకపోయిన గుట్టలనడుమ, అంతకంటే అమాయకులకు ప్రవాసమైన ఆ పల్లెలో మంచికి మారుపేరు ముసలయ్య. సాధారణంగా ఈ లోకంలో రోజూ పుట్టినవాళ్ళకంటే పోతున్నవాళ్ళసంఖ్య యెక్కువ. అయితే పోయిన వాళ్ళందరి చరిత్ర చరిత్రపుటలకెక్కడంలేదు, ఏ నూటికో కోటికో ఒక్కరిది తప్ప. చరిత్రపుటలకెక్కడమంటే ఈ లోకంలో పేరుప్రతిష్ఠలు సంపాదించుకోవడం. ఈ సముపార్జనలో మానవాళిని స్థూలదృష్టితో చూస్తే రెండుతెగలుగా విభజించవచ్చు. అందులో ఒక తెగ సిద్ధులు. మరొకతెగ సాధ్యులు.

ఈ రెండవకోవకు చెందుతాడు ముసలయ్య!

లేకపోతే — 'నాలుగుబార్ల పొద్దెక్కింది. గొడ్లు కట్టుగూటాన పడి ఒగిరిస్తున్నాయి. నీకేం పొయ్యేకాలం వచ్చిందిరా? ఇయ్యరవదాకా యాడ సచ్చినావురా ముసిలిగా!' అని పదిహేనేండ్లకు పూర్వం రాగాలుతీస్తూ వుండిన రమణి ఓర్తుక ముసలయ్య ముఖం కంటపడటంతోటే ముసిముసి నవ్వులు చిందబోస్తూ అటకమీది చాపతీసి పరుస్తూ 'బొత్తిగా నల్లపూసవై

పోయావుగద ముసలన్నయ్యా!' అని కుశలప్రశ్నలు కురిపిస్తుం దీనాడు—అంతే ముసలయ్య సాధ్యుడే!

'చంద్రలోకంలో మణుసులు దిగినారంట! అదెట్లా సాద్దిపడిందబ్బా!' అని ఒకరు సందేహాన్ని వ్యక్తపరిస్తే—'ఆఁ! వాడితాడు. చంద్రలోకంలేదు. గింద్రలోకం లేదు. దేశానికి ఉత్తరాన ఉండాయంట. అవేందో కొండలు. వాటిపైన దిగి వాడు డంబాలు కొడుతూంటే—పిచ్చినాయాలిగుంపు! ....ఆ మాటలు నమ్ముతుండారు!' అని అంటూ తన పరిజ్ఞాన పటిమకు తానే పొట్ట చెక్కలయ్యేటట్టు మరొక ప్రబుద్ధుడు నవ్వేచోట, ముసలయ్య ఉండడం తటస్థిస్తే....'వాడు జాతోడు. ఎంతకైనా తగుదుడు. అనసరంగా మీరెందుకు వాదులాడుకొంటుండారు బావా?' అని సమస్యను చాలా తేలికగా పరిష్కారం చేసి, అప్పటికి అదేదో సర్వసామాన్యమైన విషయంగా తీసుకొని తరలిపోయే ముసలయ్యను, కాసేపు ఆశ్చర్యంలో పడేసి, ఆపై కాసేపు ఆలోచింపచేసి, అడుగు కదపకుండా నిలబెట్టేది ఒక్కటంటే ఒక్కటే దృశ్యం! అది—మంచివాని మనసులా, మేధావికీర్తిలా వ్యాపించిన పండు వెన్నెల్లో.... మిద్దింటి లక్ష్మమ్మ అయిదేండ్ల మనుమణ్ణి చంకన వేసుకొని, ఆపసోపాలు పడుతూ, యింటి ముంగిట పచార్లుచేస్తూ....'చందమామ రావే! జాబిల్లి రావే!' అని గోరుముద్దలు తినిపించడం!

ఎందుకంటే—సరిగమలుపాడే ప్రేవులకు రసోత్పత్తి కలిగించడానికి పిడికెడు మెతుకుల కోసం చేబట్టిన జోలి తిట్లతో నిండగా, బ్రతిమలాడడానికే అలవాటుపడ్డ తనకు— ఏ కలిగినవాని యింట్లోనే కమ్మటి విందులో మనసులోని భావాలకు మధురమైన రూపాన్ని సంతరించే చూపులసయ్యాటలకు, చేతిలోని 'స్పూను' వయ్యారాలకు లంకె కుదరక, ఓ కుసుమకోమలి జారవిడిచిన్న మెతుకులు, ఒక జీవి క్షుధార్తిని ఉపశమింపచేస్తాయన్న భావనతో గాదు—సరిగా శుభ్రం చేయలేదని సాగదీస్తారన్న భయంతో వేరొక కష్టజీవి జాగ్రత్తగా తెచ్చి బయటపడవేస్తే....వాటికోసం పోటీపడడం మాత్రం తెలుసు—అదికూడ కుక్కతో!

ఆ దృశ్యంలో ముసలయ్యకు పరకాయ ప్రవేశం జరిగినంతపని అయి, పరిసరాలనే మరచి నడివీధిలో నిలబడిపోతాడు. బిడ్డకు దిష్టి తగులుతుందేమోయని లక్ష్మమ్మ చల్లగా యింట్లోకి జారుకొంటుంది. కానీ పిల్లవాని పోరుపడలేకనో, లేదు—ముసలయ్య కండ్లు దిష్టికండ్లు కావని తెలడంతోనో ఈ మధ్య లక్ష్మమ్మ ముసలయ్యను చూస్తే యింక కొంచెం హుషారుగ పాడుతుంది పాట! ముసలయ్య ముగ్ధుడై నిలబడిపోతాడు! — "ఏం ముసలయ్యబావా? నిటారుకొమ్మలా నిలబడిపోయావే నడివీధిలో!" అని పొలం దగ్గరనుండి తిరిగివస్తున్న పాలేరు పలకరింపుతోనో, లేదు, చంకన బుట్టబెట్టి సంజకవళం కోసం కడప కడప తిరుగుతున్న చాకలి చెంగయ్య "లచ్చుంవమ్మ గారేంవో అయిదేండ్లు నెత్తికెక్కిన బుల్లోణ్ణి అడ్డబాలబిడ్డగా ముదిగారం చేస్తుంటే ముసలయ్య అంతకన్నా అడ్డబాల బిడ్డయిపొయినాడే నడీధిలో!" అన్న పరిహాసపు చిలకరింపుతోనో, ముసలయ్య ఈ లోకంలో పడతాడు. శారీరకంగా తానీ లోకంలో అడుగుపెట్టినా మనసు మాత్రం తనకు జ్ఞాపకమున్న అయిదేండ్ల ప్రాయానికే పరుగులుతీస్తూ ఉంటుంది!....

అవును! అప్పుడు తాను అయిదేండ్ల బాలుడు. తన ఈడు వాళ్ళందరూ "అమ్మా!" అని ఆప్యాయంగా పిలుస్తూంటే, ఎవరిని అలా పిలవాలో తెలియని దీనుడు! తనకంటూ అమ్మలేకపోయినా, ఈ దేశంలో యింటికొక్క అమ్మ ఉంటుంది. వాళ్ళందరినీ 'అమ్మా!' అని పిలువవచ్చులే అని ఆ చిన్న వయస్సులోనే సమాధానపరచుకొని, ఆ పిలుపు తనకు ఎంతవరకు శరణ్యమవుతుందో తెలుసుకొనడానికి బయలుదేరిన ధీరుడు!

ఆ ప్రయాణంలో ఎన్నో అనుభూతులు, తిట్లు, దీవెనలు, చీదరింపులు, ఆదరింపులు అన్నీ కలగాపులంగా కలిసి, సుడిగాలిలా విజృంభించి తన్ను మెడపట్టి కాలప్రవాహంలోనికి నెట్టితే, అందులోపడి మునుగుతూ తేలుతూ ఆ ప్రవాహ వేగానికి వాటముగాపడి కొట్టుకపోతూ పోతూ, ఏదో కాస్త

ఆధారం దొరకినట్లనిపించి, కాలు నిలదొక్కుకొని నిలబడిచూస్తే—అదొక పల్లె!

ఆ పల్లె సహజ సౌందర్యానికి ముల్లె! చుట్టూ శిథిలమైన కోటగోడల్లా బోడిగుట్టలు. ఊరిని ఆనుకొని దక్షిణంగా తేనేటిగుంట. ఆ గుంట కట్టపై యేపుగా పెరిగి, బాటసారులకు అయాచితంగా ఆశ్రయమిస్తున్న వృక్షసముదాయము....వీటిక్రింద పరచిన రాతిబండలు....ఆ కొలను క్రింద బావులు ఎన్నడూ నమ్ముకొన్న రైతులను నట్టేట్లో ముంచలేదు. కాగా రైతుల చెమటతో వన్నెలు చిన్నెలు వారుకొన్న పచ్చని పొలాలు....చుట్టూ పరిభ్రమిస్తూ భట్రాజు పనులు నిర్వహిస్తున్న ఉపగ్రహాలమధ్య కాస్తో కూస్తో పేరు సంపాదించుకొన్న నేటి రచయితవలె, కూతదవ్వులో ఓ అయిదారుపల్లెలు తన్నాశ్రయించి ఉంటే చూడ ముచ్చటగా ఉంటుందా పల్లె!

కుందేళ్ళు కుక్కలను తరుమడంతో విజయనగర సామ్రాజ్యానికి ముఖ్యపట్టణం వెలిసిందట ఒకనాడు! కడుపు సుష్టుగా నిండడంతో ముసలయ్యకు స్థావరం దొరికిం దీనాడు. వంకలు, వాగులమీద వంతెనలుకట్టి, వంకరటింకరలను నేరుగా తీర్చిదిద్ది, కార్లు కదలకుండా ప్రయాణం చేయవలెనని కాంక్షించి లక్షలకు లక్షలు వెచ్చించే ప్రభుత్వం బీదవాడి కడుపులోని పల్లాన్ని మాత్రం పూడ్చలేక పోతూ వుంది. అయితే ఆ పల్లెలో మాత్రం ఒకతరం మనుష్యులు యింకనూ బ్రదికే ఉన్నారు. వారికి నాగరికత, సంస్కృతి అన్న పదాలకు అర్థం తెలియదు. ప్రగతి అన్నమాట వారి చెవిని పడివుండదు. అయితే 'ఆకలి' అంటే, 'అయ్యో!' అనగల ఔదార్యం మాత్రం వాళ్ళకుంటుంది. పంచభక్ష్య పరమాన్నాలు 'టేబిలు' మీద వడ్డించలేకపోయినా, కుండ అడుగైనా గీకి, నాలుగు దోసిళ్ళ కూటి నీళ్ళలో కలిపి, రవంత సానుభూతి ఊరుగాయగా చేతి కందించి, తాగమంటారు ఆప్యాయంగా!

అందుకే ముసలయ్య అక్కడనుండి అడుగు కదపలేకపోయాడు.

పగటిపూట యే యింటిముందరనో నిలబడి 'అమ్మా!' అంటే అర ముద్ద సంకటికి, ఓ అబకచారుకు లోటు జరిగేది కాదు. దాంతో మునలయ్య నేరుగా గుంటకట్టపై చేరేవాడు. అరముద్ద సంకటి....గుంటలో రెండు దోసిళ్ళ తేనీరు....కడుపు నిండేది. కడుపు నిండితే కైలాసమన్నారు అనుభ వించిన వాళ్ళు. రాతిబండలపై మేనువాల్చి, చల్లని చెట్ల నీడలో నిజంగా మునలయ్య కైలాసంలో ఉన్నట్లుగానే భావించేవాడు. ఆ భావనతోనే రోజులు దొర్లిపోతున్నాయి. అయితే రోజులన్నవి ఒకే విధంగా జరిగిపోతే ఈ లోకంలో యిన్ని ఆవకతవకలకు ఆస్పదముండేది కాదు. జీవితం ఓ చిన్న సంఘటనతో పతనానికి దారి తీయవచ్చు—లేదా, ప్రగతివైపు మరల వచ్చు. అదే జరిగిం దారోజు!

ఆ రోజు—ఎవరో దేశనాయకుడు పుట్టిన రోజట! ఆ పల్లెలోని వీధి బడి మూసివేయ వలసింది. అయితే, 'ఇదేం సోద్దెం(వమ్మా! ఆఁ! అంటె ఆట విడుపు. ఊఁ! అంటే బడిమూత!! ఇవేం బళ్ళా? పాడుబడిన గుళ్ళా!'— అని వాపోయే ఆ పల్లెవాసులకు భయపడి పాపం! ఆ ఉపాధ్యాయుడు మధ్యాహ్నం వరకు పనిచేసి, దేశనాయకుల గురించి నూరిపోసి, ఆ మీదట సెలవు యిచ్చాడు. ఆ సంతోషాన్ని పట్టలేని పిల్లలు 'కాంగ్రెసుకూ జై! కాడెద్దులకూ జై!!' అని నినాదాలుచేస్తూ పరుగులు తీస్తున్నారు. 'కాంగ్రెసూ లేదు. కాడెద్దులూ లేవు. వలపటెద్దుగతి వలపటెద్దుదే! దాపటిగిత్త దారి దాపటి గిత్తదే! ఆ రోజు రాకపోదు. అప్పుడేమవుతాయో చూద్దాంలే ఈ నినాదాలు!'—అని ఈ పిచ్చిలోకాన్ని చూచి 'ఫక్కు' మని నవ్వినట్లుంది సూర్యభగవానుడు. ఆయన పాలిటికది నవ్వుగా తోచినా ఆ వెలుగు తాకిడికి లోకం ఉసూరుమంటూ కాసంత నీడకై తాపత్రయపడుతూ ఉంది. మున లయ్య మాత్రం కాళ్ళు చేతులు బారసాచి రాతిబండమీద స్వర్గసౌఖ్యాన్ని అనుభవిస్తున్నాడు కూనిరాగాలు తీస్తూ. ఇంట్లో కాసంత వుక్కపోస్తున్న ట్లనిపించిందేమో? - కాసేపు గుంటకట్టమీద చల్లని గాలిని సేవిద్దామని పెద్ద రామిరెడ్డి గుంటకట్టమీదికి వచ్చాడు.

పెద్ద రామిరెడ్డి అంటే—పాయకట్టులో పిట్ట నీళ్ళు త్రాగదు. దిష్టి కుండంత తలగుడ్డ, తీర్చి దిద్దినట్లు మూడు పట్టె నామాలు, చెవుల్లో ఎఱ్ఱటి అంటుపోగులు.... మెలికలు తిరిగిన మీసాలు.... చేయెత్తు విగ్రహానికి మరింత శోభను చేకూరుస్తుంటాయి. కనుచూపుదూరంలో కంటపడ్డ మనిషి కై మోడ్చి పక్కకు తప్పుకోవలసిందేకాని ఎదుటపడనీయని వ్యక్తిత్వం ఆయనది. ముండ్లమధ్య గులాబులు పూస్తాయి. అంత గంభీరమైన వ్యక్తిత్వం వెనుక వెన్నపూసలాంటి హృదయముంది.

సాధారణంగా పెద్దరామిరెడ్డి కట్టమీదికి వస్తే రాతిబండలన్నీ ప్రీతిగా స్వాగతం పలుకుతాయి. కానీ ఆ రోజు స్వాగతవచనానికి పానకంలో పుడక లాగ అనాథుడు ముసలయ్య అడ్డు తగిలాడు!

"ఎవర్రా నువ్వు?"

ముసలయ్య వినిపించుకొనే స్థితిలో లేడు. స్వర్గసౌఖ్యం అలాంటిది మరి!

"చెవుల్లో చెట్లు మొలిచాయారా?"

గద్దించాడు పెద్దరామిరెడ్డి.

ఆ గద్దింపుతో ఈ లోకంలో పడ్డాడు ముసలయ్య. ఆ మూర్తిని చూస్తుంటే ఏదో తెలియని భయం ఆవరించింది. ఎగిరి క్రిందికిదూకి 'తప్పు బాబూ!' అన్నట్లుగ పాదాలమీద పడ్డాడు. 'లే! లేరా!!' అంటూ పెదరామి రెడ్డి బండమీద ఆసీనుడయ్యాడు. తప్పుచేసిన ముద్దాయిలాగ అల్లంత దవ్వులో నిలబడ్డాడు ముసలయ్య.

"ఏవూరు బుల్లోడా మీది?"

గోముగా అడిగాడు పెద్దరామిరెడ్డి.

"అడక్కుతినే వాడికి ఒక ఊరేముంది బాబూ!"

దేశాటనంలో గడించిన అనుభవంతో అనుగుణంగానే సమాధాన మిచ్చాడు.

"ఛ! అదేం బతుకురా? కాలూ చెయ్యిలేని వాడు అడుక్క తినడానికి అర్హుడు. నీలాంటివాడు పనిచేసి బతకాలిరా!"

సగర్వంగా వెలువడ్డాయి మాటలు.

"నా మొగానికి పని ఎవురిస్తారు బాబూ?"

సందేహాన్ని వెలిబుచ్చాడు ముసలయ్య.

"ఇస్తే చేస్తావురా?"

"ఓ"

భుజాలు ఎగురవేశాడు ముసలయ్య.

అంతే! ఆ రోజునుండి దారి కొక్కటిగ పోతూవుండిన ఊళ్ళో ఎనుపగొడ్లు ఒక్కదారిన పడ్డాయి. వాటి నాయకుడు ముసలయ్య.

ఇప్పుడు ముసలయ్య బ్రదుకు ఒకదారిన పడ్డది. గుంటకట్టమీది మకాం ఊరిలోని రామాలయానికి మార్చబడింది. భజన మందిరంలో బయటి అరుగుమీద రాత్రి నిద్రపోతాడు. ఉదయం నిద్రలేచి గుంటలో మొగం కడుక్కొంటాడు. వంతు ప్రకారం ఏ యింట్లోనో ఒక యింట్లో చలిది కడుపునిండుకు తాగుతాడు. ఆ మీదట యింటింట ఎనుముల పలుపులు విడిపిస్తాడు. వాటిని మేపడానికి తోలుకపోయి మరల ఏ సాయంకాలానికో యిల్లు చేరుతాడు. గొడ్లను వాళ్ళవాళ్ళ కొట్టములో కట్టబెడతాడు. అప్పటికి ప్రొద్దు క్రుంకుతుంది. ఆపైన ముసలయ్య భజనమందిరం చేరుకొనే లోపల ఎవరైనా ఏ పనైనా చెప్పవచ్చు. 'ఒంట్లో కాస్త నలతగా ఉండి కసువుకు పోలేకపోతి! ఒకమోపు కసువు కోసుకురారా ముసిలిగా!' అని ఉత్తరువు జారీచేయవచ్చు. లేదు—'రేపు వరినాటు. పదిమందికి పైగా కూలోళ్లు. ఇంట్లో చూస్తే చిటికెడు రాగిపిండి లేదు. ఒక చెయ్యిపట్టు నాయనా ముసలయ్యా!' అని ఓ మగువ మర్యాదగా పిలువవచ్చు. 'హుకుం'లోని హుందాతనానికి, మర్యాదలోని మార్దవానికి తేడా తెలియదు ముసలయ్యకు.

నెలలు తిరగకముందే అందరికీ తలలోని నాల్కయ్యాడు.

'కలిసివచ్చే కాపురానికి ఏ కాలు పెట్టినా ఒక్కటే' అన్న పెద్దలే మరలా కుడికాలే పెట్టమంటారు పట్టింపుగా. బహుశా ఆ పల్లెలో అడుగు పెట్టినపుడు మొదట కుడికా లూనినట్లుంది ముసలయ్య. సుడిగాలి వాతబడ్డ పుల్లాకులాంటి అతని జీవితం ఓ మలుపు తిరగడానికి నిశ్చలమైన వాతావరణం ఆ పల్లెలో లభించింది. రాత్రి పనీపాట ముగించుకొని భజన మందిరం అరుగుపై చేరేసరికి ముసలయ్యకు ఏ జాముర్రాత్రో దాటి ఉంటుంది. అంతకుమునుపే అక్కడ వెంకట్రాయులుతాత హాజరయి ఉంటాడు.

'వెంకట్రాయులు' అంటే ఏ వెంకట్రాయులు అనగలిగే ఆ పల్లెలో 'పరమాత్ముడు' అంటే పసిపిల్లవాడు కూడా ఫలానా అని చెబుతాడు. ఎంతగానో ప్రేమించి, మరెంతగానో ఆనందమయ జీవితాన్ని ఆశించి వెంకట్రాయులు జీవిత భాగస్వామిని తెచ్చుకొన్నాడు—తన యిరవై అయిదవ యేట! పుచ్చ పూసినట్లున్న పండువెన్నెల్లో, పిచ్చిగా పూసిన మల్లెపందిరి క్రింద, పట్టెమంచంమీద పవళింపజేసి గోరువెచ్చని పాలు, పచ్చకప్పురపు విడెము అందివ్వలేకపోయినా, అనురాగసుధామృత భాండాన్ని భాండంగా అందించి పొలంలో పోటీపడి పనిచేసేది ఆమె. 'సమిష్టి కృషితో తాము మనుష్యులుగా నిలబడవచ్చులే!' అని కలలు కనేవాడు వెంకట్రాయులు. అయితే అతని కలలు కలలుగానే నిలిపి చేయి జారవిడిచి పోయింది ఆమె! ఆ రోజునుండి జీవచ్ఛవంలాగ బ్రదుకుతున్నాడు వెంకట్రాయులు. ఎవరో అయినవాళ్ళ పెట్టుపోతలకు సంతృప్తిపడుతూ, పొద్దస్తమానమూ పొలములో పనిచేయడము, 'మళ్ళీ పెళ్ళి చేసుకోరాదా? వెంకట్రాయులూ!' అంటే— 'ఒకసారి చేసుకోని ఏఁవి వారుకొన్నానులే!' అని సమాధానమివ్వడము, రాత్రి రామాలయములో అరుగు శరణ్యముకాగా కాలజ్ఞానతత్త్వాలు పాడుకోవడము అతని దినచర్య. తానేమో, తన పనేమోగా జీవిస్తూ సదా రామనామాన్ని జపిస్తూ వెంకట్రాయులు పరమాత్ముడైనాడు ఆ పల్లెవాసుల పాలిటికి. ఆ పల్లెలో వేకువజామున నిద్రలేస్తే కోడికూతకాదు మొదట

చెవిని పడేది, పరమాత్ముని కాలజ్ఞానతత్త్వం. ఈ తత్త్వంలోనే అరవయ్యో పడిలో పడ్డాడు వెంకట్రాయులు తాత!—కాదు పరమాత్ముడనబడే ఆ కర్మయోగి!

ఇప్పుడు తాతకు తోడు ముసలయ్య. ముసలయ్యకు తోడు తాత. మొదట తాతయ్య తోడు భరించడం ముసలయ్యకు కష్టంగానే తోచింది. ఎందుకంటే, 'ఎండ' అనక 'గాలి' అనక నోరులేని ఆ గొడ్లతోకపట్టుక తిరిగి తిరిగి, అలసి సొలసి, ఊళ్ళో అడుగుపెట్టేసరికి ఏదో ఒక పని తన కోసం ఎదురుచూస్తూ ఉంటుంది. అది పూర్తి చేసేసరికి ఒంట్లో వున్న కాస్త ఓపిక నశిస్తుంది. 'ఎప్పుడు భజనగుడి అరుగు చేర్దామా!' అని మనసు ఉరకలువేస్తూ ఉంటుంది. అరుగుమీద అలా ఒరిగిపోతే అన్నీ మరచి పోతుంది తనువు. అయితే ఒకవేళకాడే ఆరంభమవుతుంది తాతగారితత్త్వం. అప్పటినుండి కన్నులు పొడుచుకొంటే కూడ నిద్ర రాదు. మిద్దింటి లక్ష్మమ్మ యిచ్చిన చాలీచాలని పాతదుప్పటిని ఒళ్ళంతా కప్పుకోవడానికి తంటాలు పడుతూ, 'ఏమిటీ రంపు?' అని విసుక్కొంటున్నాడే కాని, మనసు విప్పి అడుగలేకపోతున్నాడు. ఒకటి రెండుసార్లు ప్రయత్నించినా, ధైర్యం చాలక ఆ ప్రయత్నాన్ని మానుకొన్నాడు.

"ఏం అట్లా నసుగుతుండావ్? నిద్రపట్టలేదా ముసలయ్యా!"

ఒకరోజు వేకువజామున వెంకట్రాయులుతాత అడిగాడు ముసలయ్యను.

"చెవుల్లో యిల్లు కట్టుకొన్నట్టు ఒకటే రంపుగా ఉంటే, నిద్రెట్లా వస్తుంది తాతా?"

మెల్లగా గొణిగాడు ముసలయ్య.

"పున్నెంకొద్దీ పురుషుడు, భక్తికొద్దీ ఫలితం నాయనా! రామనామం రుచి తెలుసుకోవాలంటే పూర్వజన్మ సుకృతంకూడ ఉండాల. అది లేని వాడికి రంపుగానే తోస్తుంది."

"అయితే యిప్పుడేదో అంటివే? అది నీకుంది! నాకు లేదా తాతా?"

పూర్వజన్మమేదో పరజన్మమేదో తెలియని ముసలయ్య అమాయకంగా 'గలగల' అడిగాడు. అంతకంటే అమాయకంగా నవ్వేశాడు తాత!

"ఎందుకు తాతా నవ్వుతుండావు?"

"లేదు ముసలయ్యా! నువ్వడిగినమాట తల్చుకొంటే ఒక కత మతికొస్తూ ఉంది."

"కతనా! అయితే చెప్పు తాతా! నిద్రేమో రాలేదు. అదన్నాయింటాను."

"అనగనగా ఒక రాజు. ఆ రాజుకూ దేవుడికీ నూరాంవడల దూరం. వాళ్ళిద్దరిమధ్య పచ్చిగడ్డి యేస్తే భగ్గున మండేదట. కాని అతనికి పుట్టినబిడ్డ మాత్రం దేవుడంటే పడిచచ్చేవాడు. ఇచ్చిత్రంగా ఉంది గదా? అందుకే అబ్బకొడుకులకు పొత్తుకుదరలేదు. ఆ దేవునిమాట తలపెట్టద్దని రాజు నెత్తిన నోరుపెట్టుకొని మొత్తుకొన్నాడు. కొడుకు పెడచెవిని పెట్టినాడు. దాంతో రాజు 'కుతకుత' ఉడికిపోయినాడు. బిడ్డను పాములచేత కరిపించినాడు. సలసలకాగే నూనెలో తోయించినాడు!"

"నువ్వు చెప్పేది బలే ఉంది తాతా! పాములసేత కరిపిస్తే మళ్ళీ బతికితేగదా నూనెలో తోయించడానికి?"

"అదే నాయనా! ఆ దేవుడిమహిమ. అక్కసుకొద్దీ రాజు ఏంవి చేయించినా బిడ్డ చెక్కుచెదరలేదు. తన దారి తప్పలేదు. కడకు 'దేవుడు! దేవుడు! అంటున్నావే? ఎక్కడుండాడ్రా నీ దేవుడు?' అని నిలదీసి అడిగినాడు రాజు. 'ఎక్కడ పదితే అక్కడున్నాడు దేవుడు' అని ఆ బిడ్డ సమాధాన మిచ్చినాడు. దాంతో ఆ రాక్షసరాజు రెచ్చిపోయి, ఈ స్తంభములో ఉన్నాడా నీ దేవుడు?' అని అడిగితే 'ఓ' అన్నాడు. అంతే! రాజు ఎగిరి తన్నినాడు ఆ స్తంభాన్ని! ఆ బిడ్డమాట పొల్లుపోలేదు నాయనా! దేవుడక్కడ వెలిసినాడు!"

"నిజంగానా తాతా!" ఆశ్చర్యాన్ని వెలిబుచ్చాడు ముసలయ్య.

"ముమ్మాటికీ నిజంగా నాయనా! నమ్మినవాళ్ళను నట్టేట్లో ముంచడం అతని పద్ధతిగాదు!"

"అయితే నాకు కూడ కనుపిస్తాడా తాతా ఆ దేవుడు?"

"నీకేగాదు. ఎవరికైనా కనిపిస్తాడు. అది మనం నడుచుకొనే తీరునుబట్టి ఉంటుంది."

"అయితే మనమెట్లా నడుచుకోవాల తాతా?"

"నాయనా ముసలయ్యా! నీ నడతవల్ల ఎదుటివాడి మనస్సు నొలత పడగూడదు. నీ పనేమో నువ్వేమో? ఆ పైన ఆయన నామస్మరణమేమోగా ఉండు. ఏ నాటికైనా ఆయన దయ కలుగుతుంది."

"ఆ(!............"

"అవును నాయనా! ఇప్పుడు మనం అనుభవిస్తున్న మంచిగానీ చెడుగానీ, ఈ ఒక్క జన్మలోదికాదు. అది జన్మజన్మాలకు సంబంధించింది. కనీసం యిప్పుడైనా యీ సంగతి తెలుసుకోని మసులుకొంటే మరుజన్మకైనా విముక్తి దొరుకుతుంది. ఈ తాపత్రయాల్లో చిక్కుకొని తేనెలో పడిన ఈగల్లాగ తికమక పడుతున్నామే కానీ తిరిగి చూడలేకపోతున్నాము!"

పరమాత్ముని జీవితానుభవసారము తేనెసోనలై ప్రవహిస్తుంది!

"సీగిట్లో తారాడినట్లుంటాయి తాతా నీ మాటలు!"

అమాయకంగా అంటాడు ముసలయ్య.

"ఇంకా చీకటేమిటి నాయనా! అటు సూడు. తూర్పున పట మెగిరింది. లే! పోదాం. పాడు పొట్టకోసం పాట్లు తప్పవుగదా! మరి!" అంటాడు తాత.

ఎవరిదారి వాళ్ళదవుతుంది.

మరనాగళ్ళు పెట్టి దున్ని, ఎన్నో రసాయనిక ఎరువులు వాడినా, చవిటి నేలలో పండని పంట ఒండ్రుమట్టి నేలలో రెండు బళ్ళు అటు,

రెండుబళ్ళు యిటు దున్ని విత్తనంవేస్తే బ్రహ్మాండమైన పంట కనుల పండువు గొలుపుతుంది!

ఇప్పుడు మునలయ్య, తాత తత్త్వాలంటే విసుగుపడడం లేదు. పైగా తాతకు ముందే నిద్ర లేస్తున్నాడు. మంచినీళ్ళగుంటలో మునుగుతున్నాడు. తాత తత్త్వాలు పాడుతుంటే, నిశ్చలంగా దేవునిముందు కూర్చుని "నన్ను మంచిదారిన నడిపించు సామీ!" అని మొరపెట్టుకొంటున్నాడు.

"ఒరే! యీ యిచ్చిత్రం యిన్నావంట్రా?"

"ఏమిట్రా అది? చంద్రలోకానికి నిచ్చెన్లేసేదానికి రష్యావాడు అమెరికావాడు పోటీపడడంవా?

"రష్యావాడు రగిలిపోనీ, అమెరికావాడు ఆరిపోనీ! మన కెందుకు?- మన పరమాత్ముడి సంగతిరా?"

"వాడికేంవయిందిరా? ఇంతకుముందే చూస్తిని. 'చెప్పలేదం టనకపొయ్యేరు' అని రాగాలు తీస్తా పెదబాయిలో కపిల తోల్తా ఉండె!"

"వాడికేమీ కాలేదుకానీ. ఈ పొద్దో రేపో 'టిక్కట్టు' తీసుకొనేట ట్లుందని సందేహం కలిగినట్లుందిరా! తన పరమాత్ముని 'పట్టం' గురించి ఒకే తపనపడుతూండె. ఆ దిగులు తీరినట్లుందిరా!"

"కొంపదీసి నువ్వేమైన ఒప్పుకొన్నావురా ఆ పట్టం కట్టుకోవ దానికి!"

"ఓస్ నాసురకంవా? మన కెక్కడిదిరా ఆ బాగ్గెం....దానికంతా పెట్టి పుట్టాలిరా నాయనా! వాడుండ్లా మన మునిలిగాడు...."

"అయితే తాత పెదపరమాత్ముడైతే, మునిలిగాడు చినపరమాత్ము డైనాడన్నమాట మన పాలిటికి!"

ఆ మాటతో ఆ పల్లెలోని కుట్టికారు గొల్లుమంటుంది.

ఈ మాటలు అక్కడక్కడ వినిపించదానికి ఆ పల్లెలో ఎక్కువ కాలం పట్టలేదు!

"పరమాత్ము డనబడే వెంకట్రాయులు తాత ఈ పూటో లేక రేపో 'టికట్టు' తీసుకోవచ్చు. మునలయ్య పరమాత్మని పట్టం చేపట్టవచ్చు. ఏది ఏమైనా కావచ్చు! నా పని మాత్రం నాది!" అని కాలపురుషుడు కాలు ఆడించడముతో రోజులు శరవేగంతో దొర్లిపోతున్నవి. స్వాతంత్ర్య సమర ఫలితంగా దేశానికి స్వాతంత్ర్యం వచ్చింది. మనిషి మనిషిగా బ్రదుకడానికి మార్గం కనిపించించిదని మానవాళి సంతోషంతో తేలిపోతూ ఉంది. ప్రజలే ప్రభుత్వము, ప్రభుత్వమే ప్రజలై ప్రగతివైపు పరుగెత్తాలని ప్రణాళికలు తయారుచేస్తున్నారు కాగితాలమీద! ఫలితంగా పంచాయితీ రాజ్యాలు అవతరించాయి.

ఈలోపుగ వెంకట్రాయులుతాత అనుకొన్నట్టుగానే టిక్కట్టు తీసుకొన్నాడు. అయితే పోతూ పోతూ 'పరమాత్మని' పట్టం మునలయ్య పరం చేయడంతోపాటు తనకున్న పదికుంటల పొలాన్ని పట్టాచేసి యిచ్చిపోయాడు. నిలవడానికి కాస్త నీడను ఏర్పరచిన పెద్దరామిరెడ్డికూడ ఈమధ్య మంచమే శరణ్యంగా ఉన్నాడు. బాగా పండినపండు. ఎప్పుడు తొడిమ వీడుతుందో తెలియదు. మునలయ్య మాత్రం అప్పుడప్పుడు వెళ్ళి పెదరామిరెడ్డి ఎదుటపడి వస్తున్నాడు.

ఒక రోజు—

కూర్చోమని సైగచేశాడు పెదరామిరెడ్డి. ఇంకా ఒదిగి నిలబడ్డాడు మునలయ్య. పెదరామిరెడ్డి వదనారవిందంలో దరహాస చంద్రికలు మీసాల మాటునుండి తొంగి తొంగి చూస్తున్నాయి.

"ఒరే మునలయ్యా! బుడంకాయంత బుల్లోడివి. నిన్నట్లనే వదలి వుంటే ఏ యెద్దుకాలికిందైనా పడిపోయుందువు. చూస్తూ చూస్తుండగనే, నేనే అసూయపడేంత మొగోడైతివి. ఈ పొద్దు నిన్ను చూస్తుంటే చాల సంతోషంగా ఉందిరా!"

ఒదిగి నిలబడ్డ మునలయ్య మెలికలు తిరిగిపోతున్నాడు ఆ మాటలతో.

"ఒళ్ళు పెరిగింది. కళ్లుకూడ నెత్తికెక్కలేదంట. పదికుంటల కొండ్రచేతి కొచ్చింది. ఇకపోతే ఒక యింటోడివైతే బాగుండిపోవురా!"

తనలో తాను గొణుక్కున్నట్లు అన్నాడు రామిరెడ్డి.

ఆనందలహరిలో తేలిపోతున్నాడు ముసలయ్య.

"అది సరేకానీ ముసలయ్యా! రాత్రనక పగలనక ఆ గుళ్ళో పడి 'దేవుడో! దేవుడో!' అని కొట్టుకుంటున్నావంటనే! ఆ దేవుడేనయినా కనిపించాడారా నీకు?"

ఉన్నట్లుండి ఏదో మరచిపోయిన సంగతి మతికి దెచ్చుకొన్నట్లు అడిగిన మాటను, వినీవిననట్లుగా సంబరపడి, ఆపై తల అడ్డంగా తిప్పాడు ముసలయ్య అమాయకంగా.

"పెళ్ళాం చచ్చింది మొదలు వాడా వెంకట్రాయులుకూడ అదే గుళ్లో కళ్ళకు వత్తులేసుకొని ఆ దేవుడికోసం తంటాలుపడ్డాడే! పోనీ! వాడికి—ఆ వెంకట్రాయులుగాడికైనా కనిపించాడా దేవుడు? కనీసం ఒక్కమాటైనా మాట్లాడినాడా?"—ఆవేశం, అనుభవం, ఆగ్రహం అన్నీ మిళితమై మాటల రూపాన్ని సంతరించుకొంటే, అడుగు కదపలేకుండా నిలబడి మాటలకోసం తడబడుతున్నాడు ముసలయ్య.

"ఒరే! పిచ్చిసన్నాసీ! గుళ్ళోకాదురా దేవుడుండేది. ఎదుటివాడి గుండెల్లోరా! కాటికి కాళ్లు చాచుకొన్నవాణ్ణి. ఎప్పుడో, ఏ వేళనో నా ప్రయాణం. కానీ నువ్వుమాత్రం ఈ మాటలు మర్చిపోవద్దు. పో! ఎదుటి వానిగుండెల్లో వుండే దేవుడికోసం వెదుకు. ఆ దేవుణ్ణి చూడగలిగిననాడే నీజన్మ సార్థకమవుతుంది. పోరా! పో!"—

అంతటితో అలిసిపోయినట్లుగ, తన బాధ్యత తీరినట్లుగ పెదరామిరెడ్డి ఆగిపోయాడు. ముసలయ్య అడుగులు మెల్లగ ముందుకు పడ్డాయి.

దారీతెన్నూలేని తన బ్రతుక్కు ఓదారి చూపించాడు పెదరామిరెడ్డి, ఆ పల్లెలో యిరవైయేళ్ళ క్రిందట. ఆనాటినుండి ఆ దారినపడి

నడుస్తూంటే సహజంగా నడకవలన కలిగే అలసట కలుగకపోగా, అను కోని ఆనందమే లభించింది. ఎనుపగొడ్లుచుట్టూ తిరుగడములో తన బ్రదుకు ఆరంభమైనా ఆ చుట్టుప్రక్క పల్లెలన్నీ తనచుట్టు తిరుగుతున్నాయి. ఏటేటా భారతోత్సవాలు తన చేతులమీదుగా జరుగుతున్నాయి. కోట కోటమ్మ తిరు నాళ్ళు తాను లేకపోతే అసలు జరగదు. అది మంచిగానీ చెడుగానీ—యే యింట యేమి జరిగినా తాను నట్టింట కూర్చోవలసిందే! కడకు మొన్న జరిగిన పంచాయితీ ఎన్నికల్లో, కామసాని చిన్నసామి ఏకగ్రీవంగా ఎన్నికై తనచేతకు మాటకు అడ్డులేకుండా అడ్డదిడ్డంగా నడుస్తుంటే, రోజులమీద అతన్ని దింపించి, శిరిపిరెడ్డి పెద్దిరెడ్డిని అధ్యక్షుణ్ణి చేసిందానికి కారకుడు కూడ తానే అంటారు వాళ్ళు వీళ్ళు. ఆ గ్రామాన యువజనసంఘానికి అధ్యక్షు డొకడు, కార్యదర్శి మరొకడయితేకూడ తన మాటకు తిరుగులేదు. ఆ సంఘంలోనేకాదు—చుట్టుప్రక్క పల్లెల్లో గీచిన గీతకు దాటులేదు. తొలి నాటి గతి, ఈనాటి స్థితి తలచుకుంటే తన ఆశ్చర్యానికి అవధులుండవు.”

ఇదంతా రాముని కృపవల్లనే జరిగిందని, జరుగుతూవుందని, ఇన్నాళ్లుగ భావిస్తున్నాడు ముసలయ్య. అందుకే వెంకట్రాయులుతాత మాటప్రకారం రామాలయంలో రామనామం జపిస్తూ, తత్త్వాలు ఆలాపిస్తు న్నాడు ప్రతిదినము తప్పకుండా. కానీ ఈరోజు రామిరెడ్డి ఎదుటవాని గుండెల్లో దేవుణ్ణి చూడమన్నాడు. ఎదుటివాని గుండెల్లో దేవుడున్నాడా? అయితే దేవుడనబడే వాడొక్కడేకదా? ఉంటే—ఈ మనుష్యుల్లో యిన్ని అవకతవక లెందుకు?....

రాత్రి రెండుజాములై ఉంటుంది. రామాలయం అరుగుమీద అంతు లేని ఆలోచనలతో సతమత మవుతున్నాడు ముసలయ్య. తేనీటిగుంటలో ఎండ్రకాయల మెక్కడానికివచ్చిన పొట్టినక్కలు ఉండుండి అరుస్తున్నాయి. ఊరిలో కుక్కలు వాటితో శ్రుతికలుపుతున్నాయి. పెదరాగిమానులో పైడి గంటలు ఈ పోరు పడలేక—అవిగూడ అదే పనిచేస్తున్నాయి. ఎదుటి

మనిషి గుండెల్లో దేవుడికోసం తపించిపోతున్నాడు ముసలయ్య. ఎంత సేపటికి యిదమిత్థమని తేల్చుకోలేక మాగన్నుగ కన్నుమూశాడు.

"ముసలయ్యా!"

"ఎవరూ? వెంకట్రాయులు తాతా! ఎన్నాళ్ళ కెన్నాళ్ళకు? రా తాతా! రా! నన్నొంటిగ వొదిలి ఎక్కడికిపోతివి తాతా యిన్నాళ్లు!"

"అదిసరేకానీ, ఎందుకట్లా నసుగుతుండావ్? నిద్రపట్లేదా ముసలయ్యా?"

"ఏందో తాతా! నువ్వేఁవో అప్పుడెప్పుడో గుళ్ళోదేవుణ్ణి గురించి చెబితివి. ఇప్పుడేఁవో పెదరామిరెడ్డి ఎదుటివాడి గుండెల్లో దేవుణ్ణి చూడమంటున్నాడు. నాకంతా అయోమయంగా వుంది. నిద్రెట్లొస్తుంది తాతా?"

"నాయనా ముసలయ్యా! గూడులేని గువ్వవు నువ్వు. నువ్వు బ్రతకడానికి ఒక దోవ చూపించాడు పెదరామిరెడ్డి. మంచిగా మసులుకోవడానికి ఒకమార్గం చూపించినాడు వెంకట్రాయులు తాత! అని అనుకొంటున్నావ్ కదూ?"

"అనుకోవడమేఁవిటి? జరిగిందికూడ అంతేగద తాతా?"

"వాళ్లుకాదు నాయనా ఆపని చేసింది. వాళ్ళగుండెల్లో వుండే దేవుడు. దేవుడంటే మంచికి మారుపేరే నాయనా!"

"నిజంగానా తాతా!"

"అవును నాయనా! మనం పొలములో కలుపుతీస్తున్నామంటే యేమిటి? మంచి బతకడానికి చెడును పెరికేస్తున్నాము. చేసేది మనమైనా చేయించేవాడు మాత్రం వాడే నాయనా!—ఆ దేవుడనబడేవాడు!!

"ఎంతబాగా చెప్పావు తాతా!"—అంటూ ఎగిరిపడి లేచాడు ముసలయ్య. కల చెదిరిపోయింది. అప్పుడప్పుడే చీకటికూడా చెదరిపోతూ వుంది.

"అయ్యో ఇదేఁవిటి? యియ్యాళవదాకా నిద్రపోయానే!" అని అనుకొంటూ ముసలయ్య రామాలయంనుండి కదిలాడు.

ఆ రోజునుండి ముసలయ్య నడవడిలో ఓమార్పు కనిపించింది. అంతవరకు ఎవడయినా అన్యాయం చేశాడని తెలిస్తే, లేసు వింటే, 'వాడి కర్మ....వాడే అనుభవిస్తాడు!' అని పట్టించుకోకుండా తిరిగేవాడు. ఇప్పుడు బొట్టుపెట్టి పిలిచినట్లుగ అన్యాయానికి అడ్డుపడుతున్నాడు. తప్పును తప్పుగ తేల్చి దోషికి తప్పువేస్తేనేగాని తప్పదన్నట్లు పట్టుపట్టుతున్నాడు. ముసలయ్యలోని ఈ మార్పు ఆనందదాయకమయింది—ముఖ్యంగా యువజన సంఘానికి. ఈ మార్పులతో చేర్పులతో యేమాత్రం నిమిత్తంలేని కరుణారహితుడయిన కాలపురుషుడు దినములను, నెలలను, సంవత్సరములను ఒక్కొక్కటిగ మ్రింగుతూ ఒకనాడు పెదరామిరెడ్డినికూడ గుటుక్కున మ్రింగివేశాడు.

సాధారణంగా ఆ గ్రామ యువజన సంఘ సమావేశము పంచాయతీ కార్యాలయ మనబడే గుంటకట్టమీది గుడిసెలో నెలకొక్కసారి జరుగుతుంది. పనీపాట ముగించుకొని యువకులంతా రాత్రి ఆ గుడిసెలో గుమిగూడుతారు. దేశరాజకీయాలు మొదలుకొని ఆరోజు గ్రామ పరిస్థితివరకు చర్చించుకొంటారు. చేయవలసిన పనులు నిర్ణయించుకొంటారు. ఆ నిర్ణయాలకు తిరుగువుండదు మరి!

యధావిధంగా ఆనెల సమావేశం జరిగింది. సభ్యులందరూ హాజరయ్యారు. ముసలయ్యలోని మార్పుకు కారణం తెలుసుకోవలెనని అందరికీ కుతూహలంగానే వుంది. కాగా, ఎవ్వరో ఒక్కరు అడగనే అడిగారు.

"ఈమద్దె పెదరామిరెడ్డి పైకిలేవడములేదు గదా! చూసొద్దాంవని పోతినొకనాడు. మంచీసెడ్డా మాట్లాడి ఆయనేంవో 'గుళ్ళోకాదురా దేవుడుండేది. ఎదుటివాడి గుండెల్లోరా!' అన్నాడు. వెంకట్రాయులుతాత గుళ్ళో దేవుణ్ణి గురించి యేనాడో చెప్పినాడు. ఎవురు దేవుడో? ఎక్కడ దేవుడో? అని అంతుపట్టకుండా మదనపడిపోతూంటే వెంకట్రాయులు తాతయ్యే సిక్కడ దీసినాడు."

అందరు చేష్టలుడిగి వింటున్నారు ముసలయ్య మాటలు!

"ఆరోజు రాత్రి ఎటూపాలుపోక గుళ్ళో పడుకున్నాను. పడు కున్నానేగాని ఎంతసేపటికి నిద్రరాలేదు. ఎదుటివాని గుండెల్లో దేవుడెట్లా వుంటాడో అంతుదొరకలేదు. చాలరాత్రి అయివుంటుంది. కన్నట్ల మూసి నానో లేదో వెంకట్రాయయితాత కనుపించి, 'దేవుడంటే మంచికి మారు పేరే నాయనా! మంచికోసం చెడును చెలిగిపారేయ్ కలుపుతీసినట్లు!" అన్నాడు.

"నిజమా!" అన్నారు అందరూ.

"ఆ దేవుడే దీనికి సాక్షి. అందుకే యింకమిందట మంచికోసం ప్రాణం యిడవడానికయినా ఎనకాడను!"

చాల నిబ్బరంగా పలికాడు ముసలయ్య.

"అయితే ఈమాట నమ్మమంటావా?"

అడుగరానిమాట, అనుకోని విధంగా అడుగనే అడిగాడు మూర్తి కుమార్!—ఆవూరి మాజీ ప్రెసిడెంట్ ముద్దులకొడుకు.

"నీకెందుకు కలిగిందిరా ఆ అనుమానం?"

నాలుగయిదు గొంతుకలు కలిసి ప్రశ్నించాయి.

"ఆఁ! ఏంవీలేదు. ఇన్నాళ్ళుగ కర్మసిద్ధాంతాన్ని పట్టుకొని ఊగు లాడుతుండిన ముసలయ్య ఈనాడు ఒక్కసారిగ మారిపోయాడంటే నమ్మకం కుదరడంలేదు."

చిరునవ్వులు చిందబోశాడు ముసలయ్య.

"ఒరే మూర్తీ! నువ్వు చదువుకోసమని వెళ్ళి అక్కడెక్కడో పడుంటివి. ముసలయ్య సంగతి నీకంటె మాకు బాగా తెలుసు. తల్చు కుంటే తిరుగులేదు.

సమర్థించింది యువజన సంఘం.

"అయితే యిప్పుడు మిమ్మల్నందర్నీ అడుగుతున్నా! ఎవడయినా

ఒకడొచ్చి 'నాకు శక్తిలేదు. నన్నొక యింటివాణ్ణి చెయ్యండి!' అని అడిగితే అది మంచిపని అంటారా? చెడ్డపని అంటారా?"

మూర్తి ప్రశ్నించాడు.

"నూరు బొంకులు బొంకి ఒక కార్యం చేయమన్నారు పెద్దోళ్ళు! నీ కెందుకురా ఆ ధర్మసందేహం మూర్తీ!"

ఒక గొంతుక మారుప్రశ్న వేసింది.

"ఈ వివరించడాలు, సవరించడాలు నా కనవసరం. నే నడిగినదానికి ముక్కుసూటిగా సమాధానం చెప్పండి."

త్రుంచినటుల అడిగాడు మూర్తి.

"అయితే సరి! .... ఎవణ్ణయినాసరే. ఒక యింటోణ్ణి చెయ్యడం మంచి పనే!"

అందుకొన్నాడు ముసలయ్య.

"అయితే నన్నొక యింటివాణ్ణి చెయ్యండి మీరందరూ కలిసి!"

విరగబడి నవ్వింది యువజన సంఘం!

అవును మరి! మాజీ ప్రెసిడెంటు కామసాని చిన్నసామి అంటే—బంగారుపండే పది ఎకరాల భూస్వామి. దీనికితోడు తినీతినక తాతముత్తాతలు సంపాదించిన నగలు నాణ్యాలు ఇనప్పెట్టె నిండుకు మూలుగుతున్నాయని వినికిడి! అంతేకాదు. కామసాని చిన్నసామి కార్యంపై కన్ను కలిగిన మనిషి. ఏదో బోడితలకు బొటనవేలికి ముడివేసినట్లు బ్రదుకును లాక్కొనిపోయే ఆ పల్లెల్లోని రైతాంగము అయిదూ పది కోసము అతనిని ఆశించడము కద్దు. అతను లేదనకుండా యివ్వడముకద్దు. ఎప్పుడుకూడా యిచ్చిన సొమ్మును అడిగిన పాపాన పోలేదు పుణ్యాత్ముడు. అయితే పంటలకాలంలో అసలు వడ్డీలతోసహా గుంజేస్తాడు పంటరూపంతో! అప్పుడు మాత్రం రైతుల గుండెలు....చిన్నస్వామి యింటిలో యినప్పెట్టె అరలు బరువుగా మూలుగుతాయి! అంతటి సంపన్నుని ఏకైక పుత్రుడు మూర్తి

కుమారుడు. కాలేజీ చదువులు ఒంటబట్టక, పట్టణంలో నీళ్ళు పడలేదన్న సాకుతో పల్లెలో పైలాపచ్చీసుగా తిరుగుతున్నాడు. అతన్ని ఒక యింటి వాణ్ణి చేయడమంటే....

"ఎందుకట్లా నవ్వుతారురా? 'అంతమంచి మొగానికి అర్ధసేరు పసుపా!' అన్నట్లు ఈ పల్లెటూరి దద్దమ్మలకు చక్కెర, గోధుమలు, బియ్యం ఎందుకని అవి పట్నాల వాళ్ళకోసమే పండుతున్నాయని, మూటలకు మూటలు కొన్నచోటనే యీచేతినుండి ఆ చేతికి మార్చి జేబులు నింపుకొనే అవకాశమేమో అగ్గిలో కలిసింది. మిట్టన నాలుగుపారల మట్టినిదీసి పల్లానికివేసి రోడ్లు వేయించామని కాంట్రాక్టర్ల హోదాలో కండ్లల్లో దుమ్ము కొట్టేపని కండ్లల్లోనే దుమ్ముకొట్టింది. మీయబ్బసొత్తు పోయినట్లు మీరంతా పనికట్టుకొని వీడి అబ్బను 'మాజీప్రెసిడెంటు' అనిపించేవరకు నిద్రపోక పోతిరి. వీడేమో మీతోక పట్టుకు తిరుగుతుండె! ఇక అబ్బకొడుకులకు పొత్తు కుదురుతుందా? వాణ్ణి ఒక యింటోణ్ణి చేయాలన్న తలంపు ఆ యబ్బకు కలుగుతుందా?"

మూర్తి అభ్యర్థనకు మద్దతు కల్పించినందుకు మురిసిపోయింది ఒక గొంతుక!

"ఓహో! అదా సంగతి!" అని తలవూపిన యువజనసంఘం 'కింకర్తవ్యం' అని మూర్తిని ప్రశ్నించింది.

"చాలరోజులనుండి యీ విషయంగా నలిగిపోతున్నా! అసలు పెద్దోళ్ళు దీన్ని అంగీకరించరు. పాపము....పుణ్యము....దేవుడు అని పడిచచ్చే ముసలయ్య అంతకుముందు దీన్ని ఒప్పుకోడు. అందుకే ఇన్నాళ్ళుగా నానేస్తూంటిని. ఇప్పుడు ముసలయ్య మాటలతో కాస్త ధైర్యం వచ్చింది."

నాందీ ప్రస్తావన చేశాడు మూర్తికుమారుడు. కుతూహలంతో ఎదురుచూస్తున్నది యువజన సంఘం. మూర్తి గుడిసె బయటికివచ్చి

చూశాడు. జాముర్రాత్రి దాటివుంటుంది. తేనీటిగుంటలో కప్పలబెకబెకలు... బాటమీద పోతున్న రెండెడ్ల బండ్ల దడదడలు మినహా మనిషి మసలినట్లు కనుపించలేదు.

గుండె దిటవుచేసుకొనివచ్చి కూర్చున్నాడు మూర్తి. గుడిసెలోని కిరసనాయిలు బుడ్డీదీపం నిశ్చలంగా వెలుగుతూ వుంది. మసకవెలుతురులో అందరి మొగాల్లో ఆతురత ద్యోతకమవుతూంది.

"సంపతి పరదేసు కూతురు కామాక్షిని పెండ్లాడదామనుకొన్నా!"

ఎప్పుడో నిర్ణయించుకోగా ఆ నిర్ణయానికి యిక తిరుగులేనితీరు మూర్తి పలుకుల్లో ధ్వనిస్తూవుంది.

"ఆఁ! ఎవరిని? కామాక్షిని చేసుకొంటావా? ఆ ముండమోపిని!"

"ఏం? ముండమోపి మాత్రం మనిషికాదా? ఆమెకు మాత్రం హృదయంలేదా? పాపం! నెలలు తిరుగకముందే భర్తను పోగొట్టుకొన్న అదృష్టహీనురాలు. అలా మోడువారి పోవలసిందేనా? అలాంటి నిర్భాగ్య జీవికి విముక్తి కలిగించడం తప్పా?"

ఉపన్యాస ధోరణి నందుకొనింది మూర్తితీరు.

"ఏమైనా....?" ఓమూల ఎవరిదో గొణుగుడు.

"ఏదో ఉద్ధరించాలన్నది మన సంఘ ఆశయము. ఉద్ధరించవలసింది అనాథల్ని, దీనుల్ని, బీదల్ని! బాగా ఆలోచించండి! నా నిర్ణయంలో మంచిని గ్రహించండి!" అంతటితో తన బాధ్యత తీరినట్లుగ లేచి వెళ్ళి పోయాడు మూర్తి.

అంతవరకు గంభీరంగా కూర్చుని అంతా వింటున్న ముసలయ్య కూడ బయలదేరడంతో ఆనాటి సభ ముగిసింది!....

మామూలుగ రామాలయాన్ని చేరాడు ముసలయ్య. పడుకొన్నాడే కాని నిద్ర రావడంలేదు. 'జుం!' అని చీకటీగల మోత. అంతకుమించి ఆలోచనలు!

"నిజమే! కామాక్షి అఘము శుభము ఎరుగని ఆడబడుచు. పదహారేళ్ళయినా నిండని చక్కని చుక్క. ఈడూజోడు చూచి కూలికొడవలి చేతికిచ్చారు తలిదండ్రులు. జోడు పాడుకాగా, కూలికొడవలి మాత్రమే మిగిలింది. అందుకే తండ్రిపంచన చేరింది. వయస్సు....అందము చెడ్డవి. ఈ స్థితిలో పదిమందీ ఆమెచుట్టూ తిరగవచ్చు. ఏవేళ ఎట్లుంటుందో? తానూ కాలుజారవచ్చు. అప్పుడు ఆ పదిమందిలో ఎవరూ ఆమెను ఆదుకోవడానికి ముందుకు రాకపోవచ్చు. అప్పుడు ఆమె ఆ పదిమంది కంటికీ పతిత! అంతకంటే ఒకడి ఆధారంతో నీతిగా నిలబడటం తప్పా?

ఎన్నటికీ కాదు!

నిశ్చింతగా నిదురపోయాడు ముసలయ్య!!

ఆ మరుసటిరోజు, నాలుగు బారల ప్రొద్దువుంటుంది. ముసలయ్య పొలంనుండి తిరిగి వస్తున్నాడు, పేడతట్ట నెత్తిన పెట్టుకొని కామాక్షి యెదురయింది.

'ఏం కామాక్షీ!' పలుకరించాడు ముసలయ్య.

దారిప్రక్కకు తొలగి నిలబడింది కామాక్షి. దారి నిర్మానుష్యంగా వుంది.

"మూర్తి అంటే నీ కిష్టమేనా?"

అడిగాడు ముసలయ్య.

అనుకోకుండా యెదురైన ఈ ప్రశ్నకు మనిషిలో కాస్త భయము, మరికాస్త ఆందోళన, అంతకుమించి ఆశ్చర్యము కలిగినమాట వాస్తవమైనా వీటన్నిటిని అధిగమించిన అనురాగము ముసిముసి నవ్వుల రూపాన్ని సంతరించుకోగా ఆనందముతో నిండిన కన్నులు ముసలయ్యను చూడడానికి సిగ్గుపడ్డాయి!

తన గుండెల్లో బరువు తీరిపోగా కామాక్షి తలపై బరువు మతికి వచ్చింది ముసలయ్యకు.

"నెత్తిన బరువు పెట్టుకొని నిలబణ్ణావే! పద కామాక్షీ!" అంటూ మునలయ్య ముందుకు నడిచాడు ఆలోచన అతనికి ముందు నడుస్తూ వుంటే!—

వారం రోజులు తిరుగకముందే ఒకరోజు రాత్రి. రాత్రి రెండు రెండుజాములై వుంటుంది. చిత్తూరు నుండి పిలిపించిన బాడుగ కారు ఊరిబయటి నిలబడి వుంది. అనుకొన్నమేరకు యువజనసంఘ సభ్యులు ఒక్కరొక్కరుగవచ్చి చేరుకున్నారు. మూర్తికుమారుని ఆనందానికి అవధులు లేవు. కామాక్షిని పిలుచుకురావడానికి నియమితులైన వారి సాయముతో ఆమె కూడ వచ్చిచేరింది. కారు బయలుదేరింది. ఆ మరునాటి ఉదయం కామాక్షీ మూర్తి కుమారులు ఆలూమగలైనందుకు ఆనందముతో తిలకించిన యువ జన సంఘసభ్యులు.... ఆశీర్వదించిన వేంకటేశ్వరస్వామి సాక్షులు.

ఊరు గుప్పుమనింది!

"ఏఁవే! అలివేలా! యాడైనా వుందా యీ యిడ్డూరం! ఆహఁ! ఇంక వానలు కురవమంటే కురస్తాయా?"

వాపోయింది గంగక్క.

"ఏఁవో మీరే సూడండమ్మా! పెద్దోళ్ళు చేస్తే పెరఁవాళ్ళు చేసినట్టు! ఆమాటననేల? దానికి రెండు రానేల?"

తగిలీ తగలకుండ బదులుపలికింది అలిమేలు!

"మా ఎద్దు మంచిది! మా ఎద్దు మంచిది!! అని కొమ్మెత్తి ముక్కులో దోపుకొంటే ముక్కు చినిగిందంట! అట్లుంది గదన్నా యవ్వారం!"

"అదిగాదులేరా! ఎనుఁవుల్ని మేపుకొనేవాణ్ణి అట్లనే ఉండనిచ్చి వుంటే బాగుండేది. నెత్తికెక్కించుకుంటే వాడాట వాడాడే!"

ఊళ్ళో ఎక్కడ విన్నా యీ మాటలే వినిపిస్తున్నాయి!

కాపసాని చిన్నసామి కడుపు రగిలిపోయింది.

"నా కడుపున చెడబుట్టావురా! తాతముత్తాతల కాలంనుండి వచ్చి సున్నమై నిలబెట్టిన గౌరవాన్ని మంటకలిపినావురా. నీకేం పొయ్యేకాలం వొచ్చిందో! ఇంతకూ నిన్నని ప్రయోజనంలేదు. ఇదంతా వాడుండ్లా ముసిలి గాడు! వాడు చేసినపనిరా! ఆనాడేమో ఎదురులేకుండా అందరు నన్ను ప్రెసిడెంటుగా నిలబెట్టితే పడగొట్టేవరకూ వాడిపాటు చూడలేకపోతి! ఈ నాడేంవో నిలవనా నా కొంప గూల్చి!"—ఎదుటపడ్డ కుమారునిమీద వెళ్ళగ్రక్కాడు అక్కసు. ఉలికిపలకలేదు మూర్తి కుమారుడు. ఉగ్రుడై పోయాడు మాజీ ప్రెసిడెంటు.

"ఒరే! మీయాట మీరాడితే యిక నాయాట కట్టిస్తా చూద్దురు కానీరా! వాడా ముసిలిగాడి అంతు తేల్చకపోతే నా యబ్బకుగాదు నేను పుట్టింది."

"అంత సులభంగాదులే నాన్నా!" అన్నమాట నాలుక కొనవరకు వచ్చి ఆగిపోతే ముందుకు సాగిపోయాడు మూర్తి!

ఇనప్పెట్టె ముందు కూర్చున్నాడు మాజీ ప్రెసిడెంటు! కండ్లు నిప్పులు కక్కుతున్నాయి. కనుబొమలు ముడిపడ్డాయి. బయట గాలి ధాటికి కిటికీ తలుపులు కొట్టుకొంటున్నాయి. అంతకంటే వేగంగా అతని గుండెలు! ....

ఇనప్పెట్టె తలుపులు తెరువబడ్డాయి. ప్రెసిడెంటు తలలో తలపులు తైతక్కలాడుతున్నాయి. ఇనప్పెట్టె నుండి కాగితాలకట్ట బయటికి వచ్చింది. ప్రెసిడెంటు హృదయకుహరములో వేడినిట్టూర్పు బుసకొట్టింది. కాగితముల కట్టలోని కవర్లు ఒకటొక్కటిగ అతని చూపులనుండి తప్పుకొంటూ, మరొక కట్టరూపాన్ని సంతరించుకొంటూంటే, ఆ కవరుమాత్రం చేతిలో పట్టుబడింది. బాగా పరికించి చూశాడు. సందేహములేదు. అది సంపతి పరదేసుదే! కవరునుండి కాగితములు బయటికి వచ్చాయి. కన్నులు కాగితాల్ని పరిశీలిస్తూంటే, ఎడమచేయి కుడిమీసాన్ని పరామర్శించింది. ఓ వెకిలినవ్వు నాలుగుగోడల మధ్య నలిగిపోయింది!

ఆపై కామసాని చిన్నసామి ఆ ఊళ్ళో త్రొక్కని కడపలేదు. పలుకరించని మనిషిలేడు. అసలే ఆచారపరాయణులైన ఆ పల్లెల్లో ముస లయ్యచేత, అందరికీ చేదుగానే కనిపిస్తూ వుంది. దానికితోడు కామసాని చిన్నసామి చెవుల్లో యిల్లు గట్టుకొని సతపోరడం....వారము తిరగకముందే ఓ రోజు రాత్రి అచ్చబండవద్ద మద్దిస్తం ఏర్పాటయింది.

దాదాపు జామురాత్రి కావస్తూ వుంది. చాకలి చెంగయ్య ఒక్క పరుగున యిల్లిల్లూ తిరుగుతూ ఇంటికొక్క మనిషిని రమ్మంటే, ఇంటిల్లి పాది కదలివస్తున్నారు. అచ్చబండవద్ద జనం కిటకిటలాడిపోతున్నారు. ముస లయ్యను పిలువనంపినారు. అతనివెంట యువజనసంఘ సభ్యులందరూ వున్నారు.

“ఏం పరదేసూ? ఊరిమీద వదలడానికికాదు నువ్వు కూతుర్ని కనింది. నువ్వు దాన్ని కట్టుదిట్టాల్లో పెట్టివుంటే యిప్పుడీ యిక్కట్టు వచ్చేది కాదు. ఏమంటావ్?”

చేరిన పెద్దమనుష్యులనబడేవారిలో ఒకరి ఆరోపణ.

“దైవసాక్షిగ చెబుతున్నాను. ఈ సంగతి మీ కెంత తెలుసో, నాకూ అంతే తెలుసు. మీకంటే నేనే ఎక్కువగా ఉడికిపోతున్నాను. నా వల్ల ఏ తప్పులేదు.”

పరదేసు విన్నవించుకొన్నాడు.

విన్నపాలు గంగపాలైతే పరదేసును కులానికి వెలివేశారు. చాకలి మంగలి అతని కడప తొక్కకూడదన్నారు. నూరురూపాయలు తప్పుకింద చెల్లించమన్నారు.

‘లబోదిబో’ మని మొత్తుకొన్నాడు పరదేసు. పట్టించుకొన్నపాపాన పోలేదెవరూ!

“ఏం ముసలయ్యా? నువ్వుచేసిన పని యేఁవయినా బాగుందా? ఈ

పాయకట్టులో వాళ్ళంతా దేవుడంటి మనిషని చెయ్యెత్తి దండంపెడుతూంటే నీకెందుకు పుట్టిందయ్యా యీ పాడుబుద్ధి?"

మునలయ్య విచారణ ఆరంభమయింది.

మునలయ్య ఏమీ బదులుపలుకలేదు. 'మునలయ్య తప్పితే ఎవ్వరూ నోరెత్తరాదు'—అని అంతకుమునుపే నిర్ణయించుకొన్న యువజనసంఘం ఊపిరి బరువుగా పీలుస్తూ వుంది.

"నువ్వేపని చేసినా, ఊరి మంచికోసమేనని అనుకొంటూ వుంటిమి. అందుకే నువ్వు ఆడింది ఆట! పాడింది పాట! ...కానీ ముండమొగాన బొట్టుపెట్టడం మాత్రం...."

"అదిగాదు బావా? ఆ అమ్మాయి ముండమోసింది నిజమే! కానీ, వయసుచెల్లికాదు. తన రాత అట్లరాసింది కాబట్టి! పట్టుమని పదహారేళ్ళయినా నిండలేదు. దీనికితోడు చక్కని రూపాన్నిచ్చినాడు ఆ పాడుదేవుడు. దీంతో పదిమందీ ఆమెచుట్టు తిరుగుతారు. వయసు చెడ్డది బావా! ఏనాడో ఒకనాడు పొరపాటుగా కాలుజారితే మిగిలేవి కళ్లల్లో నీళ్లు! అప్పుడు యీ పదిమందిలో ఎవ్వరూ కళ్ళ నీళ్ళు తుడవలేరు. కాళ్ళపై నిలబెట్టలేరు. అదిగాక ఆ ఒక్క అమ్మాయిని గురించి యీ పదిమందీ చెడినవాళ్ళవుతారు. దానికంటే యిది మంచిది గాదా బావా?" నచ్చచెప్పడానికి ప్రయత్నించాడు మునలయ్య.

"కళ్లల్లో నీళ్ళు తుడువడానికీ, కాళ్ళపై నిలబెట్టడానికి నా కొడుకొకడే కనిపించినాడా? ప్రెసిడెంటయినప్పుడేమో నన్ను, యిప్పుడేమో నా కొంపను మంటగలిపితిరి. సరిపోతుందా?....పాలు అన్నం తినే పదిమందీ చెప్పండి."

చిన్నసామి ఆవేశము ఆవిర్లు కక్కుతూ వుంది.

"మేమెవరినీ పడేసి పంగనామాలు పెట్టలేదు. పెట్టినా దాసర్లు కాలేరు. వాళ్ళిద్దరూ ఒప్పుకొంటేనే మేము నాలుగు అక్షింతలు వేశాము."

తనతప్పు లేదని మునలయ్య వాదన.

"పనోళ్లు. వాళ్ళ ఆశలు పుట్టెడు. వాళ్ళు ఒప్పుకుంటే మాత్రం మీ బుద్ధి ఏమయిందయ్యా?"

పెద్దమనుష్యుల ప్రశ్న.

"వా శ్రీనాడు మీ ముందున్నారు కాబట్టి యీ మాటడుగుతున్నారు. మూర్తికి డబ్బు కొదవలేదని మీ కందరికీ తెలుసు. ఆ అమ్మాయిని వాడు లేవదీసుకపొయ్యుంటే!"

అందరు ఆలోచనలో పడ్డారు. కామసాని చిన్నసామి ఆలోచిస్తున్నాడు. కొడుకు సంగతి తనకు బాగా తెలుసు. అంత పని చేసేవాడే! కాగా ఆలోచనలన్నీ అమ్మాయివైపు మళ్ళాయి.

"ఆ అమ్మాయి ఒప్పుకొనిందంటున్నారు గదా?.... ఒప్పుకోకుండా ఉంటే...."

సవాలు చేశాడు కామసాని చిన్నసామి.

అంతవరకు ఎంతో నిగ్రహించుకొంటున్నాడు మునలయ్య. ఆ మాటతో బాగా రెచ్చిపోయాడు.

"ఇంతవరకు దైవపొదువుగ నేను చేసిన ప్రతి పనీ మంచిదేనని నాలుగు వీధులు మీసం మెలేస్తూ తిరిగేవాడిని. ఇప్పుడు ఆ అమ్మాయి ఒప్పుకోలేదంటే నేను చేసింది తప్పే!—ఆ తప్పు నిరూపిస్తే యిదే నాలుగీదులు గాడిదమిందూరేగి, ఊరొదిలి పోతాను."

ఆవేశం ప్రతిధ్వనించింది మునలయ్య మాటల్లో!

అప్పటికే అర్ధరాత్రి దాటింది. మద్దిస్తం మరునాటికి వాయిదాపడింది. తలకొక్కతీరుగ తల వోసుకొంటూ అందరు యింటిముఖం పట్టారు. మాజీ ప్రెసిడెంటు మాత్రం పరదేసును ప్రక్కకు పిలిచాడు. చేయిపట్టి నడిపించుకొంటూ, ఎవరైనా చూస్తారేమోనని దిక్కులు పరికిస్తూ మెల్లగా ఊరు బయట చేరాడు.

"చూడు పరదేసూ! ఈ పనేమైనా బాగుందంటావా?"

ఆరంభించాడు ప్రెసిడెంటు.

"మా యబ్బతో చిన్నబ్బా! నాకేఁవీ తెలియదు. అది కడపలో అడుగుపెడుతూనే దాని వేషం చూసేసరికి కడుపు మండింది. చావమోత్తి. కడుపు తీపి నీకు మాత్రం తెలియనిదేముంది?"

పరదేసు ప్రాధేయపడ్డాడు.

"ఆ కడుపు తీసితోనేగదయ్యా యీ బాధంతా! ఏదో పిల్లోళ్ళు. తెలిసీ తెలియక తప్పుచేసినారు. నా మాట విను. నీ బిడ్డను, నిన్ను కాపాడతా! కులానికి వెలివేసిన సంగతి నే చూసుకొంటాను. ఒక్కమాట చెప్పించు నీ బిడ్డ ఒప్పుకోలేదని!"

ఆలోచనలో పడ్డాడు పరదేసు!

"పరదేసూ! నువ్వు తీసుకొన్న బాకీకిగాను నీ యిల్లు వాకిలితో సహా పొలాన్ని తాకట్టుపెట్టిన సంగతి మర్చిపోవద్దు. అయిదేండ్ల లోపుగ విడుదల చేసుకోకుంటే ఆస్తిమీద హక్కు నాది అన్న సంగతి నీకు తెలుసు. ఇప్పటికే గడువుతీరి వారం దాటింది. ఈ కార్యం నెరవేర్చకపోతివో నిలవ నీడుండదు—సరిగదా చిప్ప చేతికొస్తుంది! బాగా ఆలోచించుకో!"

హెచ్చరించాడు మాజీ ప్రెసిడెంటు.

గడగడ వణికిపోతూ ఉంటే 'సరే!' అన్న మాట ప్రయత్నపూర్వకంగా వెలువడింది పరదేసునోట. ఇద్దరు విడిపోయారు.

నీడలా వెన్నాడినయువజన సంఘం నిప్పులు కక్కింది!

అప్పటికి కామసాని చిన్నసామి మనసు కుదుటపడింది. కాగా యిల్లు చేరి హాయిగా పవ్వళించాడు. మరుసటిరోజు మధ్యాహ్నంలో ఆ అమ్మాయి తాను ఒప్పుకోలేదని చెప్పడము....ముసలయ్య నాలుగువీధులు గాడిదమీద ఊరేగడము....ఊరు వదలి వెళ్ళిపోవడము....సినిమాలో బొమ్మల్లాగ కనుల

ముందు మెదలుతూ ఉంటే కలిగిన పరవశత్వం తొందరలోనే నిద్రరూపాన్ని దాల్చింది.

చిందరవందరగ ఆలోచనలు మనసును చిత్తుచేస్తూ ఉంటే, అడుగులో అడుగు వేసుకొంటూ మెల్లగ యిల్లుచేరాడు పరదేసు. అప్పటికే అర్ధరాత్రి దాటివున్నా, భార్య బిడ్డ తనకోసం యెదురు చూస్తున్నారు. ఆదివరకే 'బచ్చు బండ'వద్ద ముసలయ్య నిర్ణయం కామాక్షి చెవిని పడింది. ఆమె గుండెల్లో రాయిపడింది. తండ్రి ఏమంటాడో అని తపించిపోతూంది.

"ఒక్కగా నొక్క బిడ్డవు, నువ్వు పుట్టకుండినా బాగుండునమ్మా! లేదు—చెట్టంత కొడుకు వాడుండి నువ్వుపొయ్యినా, ఈ బాధ్దప్పేది!"

వాపోయాడు పరదేసు.

వాస్తవానికి బదులు అవసరం లేకపోయింది.

"చూడు తల్లీ! మీ యన్నను బ్రతికించుకోవడానికి, నీ పెండ్లికి యీ పూరికొంపతో సహా సకలం తాకట్టు పెట్టి అప్పు తెస్తిని. అయిదేండ్ల లోపుగ యిడిపించుకుంటానంటిని. ఈ నాటికే గడువుతీరి వారం అయ్యిం దంట. మన బతుకులు చిన్నసామి చేతుల్లో యిరుక్కున్నాయి. ఏం చెయ్యాలో తోచడం లేదు. పోనీ! ఈ పెండ్లికి ఒప్పుకోలేదని నువ్వు ఒక్క మాటంటే...."

ఇవి చేతులుకావు తల్లీ అని చేతులు పట్టుకోపోయాడు పరదేసు. కామాక్షి కళ్ళల్లో నీళ్ళు తిరిగాయి. కాసేపు ఆలోచించింది. ఏమనుకొనిందో యేమో? 'సరే!' అనింది. పరదేసు మురిసిపోయాడు. 'నూరేళ్ళు పచ్చంగా బదుకు తల్లీ!' అని ఆశీర్వదిస్తూ పడుకొన్నాడు. చిన్నసామి కూతురుని కోడలుగా యేలుకోవడము....తనకు అప్పుబాధ తప్పడము....మనసు ఆనంద ముతో నిండిపోతే హాయిగ కన్నుమూశాడు!

* * *

తెల్లవారింది. అది తప్పదు. ముసలయ్య ముభావంగా తిరుగుతున్నాడు. అది గమనించిన ఊళ్ళోవాళ్ళు గుసగుసలాడుకొంటున్నారు. యువజన సంఘం ఉడికిపోతూ ఉంది. కామాక్షి లేనిహుషారు తెచ్చుకొనింది. కామసాని చిన్నసామి కనుకొలకుల్లో ఆనందం తొణికిసలాడుతూ ఉంది. దేని తోను నిమిత్తం లేని ప్రొద్దు క్రుంకనే క్రుంకింది. దాదాపు జాము రాత్రి కావస్తూ ఉంది. నడివీధిలో రావిచెట్టు క్రింద 'అచ్చబండ' జనంతో నిండి పోయింది. కామసాని చిన్నసామి, పరదేసు, ముసలయ్య, యువజనసంఘం ఉచితాసనాలు అలంకరించారు. చెంగయ్యను పిలిచి కామాక్షిని పిలుచుక రమ్మన్నారు. చెంగయ్య ఆమెకోసం వెళ్ళితే అందరు ఎదురుచూస్తూ కూర్చున్నారు.

చెంగయ్య ఒక్క పరుగున తిరిగి వచ్చాడు గసపోసుకొంటూ! ఆ గసతోనే చెప్పలేక చెప్పాడు—కొంప మునిగిందని! ఎంత వేగంగా వచ్చాడో అంత వేగంగానే పరుగెత్తాడు. 'ఏమయిందో యేమో?' అని అందరూ అతని వెంబడి పరుగెత్తారు.

పరదేసు భార్య "అయ్యో! తల్లీ! ఎంత పన్జేస్తివే!" అని మొత్తు కొంటూ చేదబావి చుట్టూ తిరుగుతూ ఉంది.

మూర్తికి మతి తప్పింది. బావిలో దూకపోయేసరికి ఎవరో పట్టు కొన్నారు. ఇంతలో లాంతర్లు తెచ్చారు. బావిలోనికి మోకులు దించారు. ఇద్దరు ముగ్గురు యువకులు గబగబ దారాలమీసుగ దిగి ఎంతో ప్రయాసతో పైకి తేగలిగింది శవాన్ని మాత్రమే!

మొగంనిండా పచ్చగ పసుపు పూసుకొనింది. నుదుట తిలకము తీర్చిదిద్దింది. తల నిండుకు పువ్వులు తురుముకొనింది. కుందనంపు బొమ్మ! చెదరీచెదరని అలంకరణతో బొమ్మలాగ పడివుంటే అందరి కడుపులు తరుక్కుపోతున్నాయి. మూర్తి నిజంగానే మూర్ఛపోయాడు. అతని సహ

ర్యలో మునిగిపోయింది యువజనసంఘం! కామసాని చిన్నసామి కొడుకు దగ్గర కూర్చుని కుమిలిపోతూంటే, పరదేసు కూతురిపై బడి మొత్తుకొంటున్నాడు.

మునలయ్య కండ్లు వాగులైనాయి. ఆ దారుణాన్ని చూస్తుంటే కడుపులో చేయిపెట్టి దేవినట్లయింది. అక్కడ నిలబడలేక మెల్లగ బయలు దేరాడు. తలనిండుకు ఆలోచనలు!

“అసలు కామాక్షి గుండెనిబ్బరం కలిగిన మనిషి. మూర్తి మెడలో తాళిగట్టిననాడు కూడ ‘ఏం కామాక్షీ?’ అంటే ‘నువ్వుండగా నాకేం భయం బావా?’ అనింది. ఊళ్ళో కూడ ధైర్యంగానే తిరుగుతూ ఉండింది. ఒకవేళ అమ్మ నాన్నకు ఆస్తి పోతుందని భయపడిందేమో?....అంతవరకు వస్తే తనకు పది కుంటల పొలం ఉందిగదా?”

రామాలయాన్ని చేరాడు. ఏమి తోచకుండా అరుగుమీద అలా నడుము వాల్చాడు. అలసిపోయిన తనువు....అంతకంటే అలసిపోయిన మనసు.... తనకు తెలియకనే కన్నులు మూతలుపడ్డాయి.

“బావా! నాన్న ఆ కర్కోటకుడి దగ్గర అప్పు చేశాడట. అప్పు అయిదేండ్లలో తీరుస్తానన్నాడట. ఇప్పటికే గడువుదాటి వారమయింది. ఆస్తిపాస్తులు వాడి చేతుల్లో యిరుక్కుపోయాయి. ఈ పెళ్ళికి నే నొప్పుకోలేదంటే, ఆస్తి తిరిగి యిస్తానన్నాడట. ‘నన్ను రక్షించుతల్లీ!’ అని నాన్న చేతులు పట్టుకొని బ్రతిమాలాడు. నన్నేం చెయ్యమంటావ్? అటు కనీ పెంచినవాళ్ళు....ఇటు ఒకదారి చూపించిన నువ్వు? కుమిలికుమిలి ఎటూ తేల్చుకోలేక బావి శరణుజొచ్చాను బావా! పిరికిపందని తిట్టద్దు!”

“కామాక్షీ! కామాక్షీ!!”

“అవును బావా! ఎండిపోతున్న పైరుకు నీళ్ళు కట్టితే ఏమవుతుంది. కలుపే ఎక్కువపడుతుంది. అది తీసేద్దామనుకొన్నావు. తీస్తే తరిగేదా అది! ఆలోపుగ పైరే యెండిపోయింది! నాది దరిద్రపు జన్మ బావా! దీనికెందుకు బాధ?”

"ఆఁ!" అంటూ ఎగిరిపడి లేచాడు ముసలయ్య. కల చెదిరిపోయింది. కుక్కలు భీకరంగా మొరుగుతున్నాయి. పరదేసు యింటిలో రోదన సన్నగా వినిపిస్తూ వుంది. ఆ మీదట కన్ను పొడుచుకున్నా కునుకు పట్టలేదు. తనకు తెలియకనే కళ్ళల్లో నీళ్ళు ఏకధారగా కారుతున్నాయి. ఆలోచనలు వాటితో పోటీపడుతున్నాయి.

"అవును. పాపం కామాక్షి! ఏం చేస్తుంది? నిజంచెప్పి తనను రక్షిస్తుందా? అబద్ధం చెప్పి అమ్మను నాన్నను కాపాడుకొంటుందా? ముల్లుమీద అరటాకుపడినా అరటాకుమీద ముల్లుపడినా అరటాకే చినుగుతుంది. అట్లనే ఆమె బ్రదుకుకూడ చినిగింది. అయితే ఆమె చావడానికి కారణం మాత్రం తానే అంటారు అందరు! అంతవరకు చేయెత్తి దండంపెట్టినవాళ్ళే వేలెత్తి చూపుతారు."

"నేనేం తప్పు చేశాను సామీ! నా కెందుకీ శిక్ష!" రాముడిముందు నిలబడి బ్రతిమలాడాడు ముసలయ్య.

ఏమీ జరుగనట్లు, తనకేమీ తెలియదన్నట్లు నిరామయంగా చిరునవ్వులు చిందబోస్తున్నాడు రాముడు. కడుపు రగిలిపోయింది. కుప్పగ కూలిపోయాడు!

"కడప కడప తిరిగి అడుక్కునే వాడివి! కడుపున పెట్టుకొని కాపాడిందే యీ పల్లె. దానికి నువ్వు చేసిందేమి? ఇంతమంది కడుపుమంట పెట్టుకోవడమా? ఛీఛీ!" ఊరు ఊరంతా ఒక్కటై నిలబడింది. కొందరు చీదరించుకొంటున్నారు. కొందరు తిడుతున్నారు. మరికొందరు అదో విధంగా చూస్తున్నారు తనవైపు! మనసులోని ఆందోళన దృశ్యరూపాన్ని సంతరించుకొని కనులముందు మెదిలితే, కంపించిపోయాడు ముసలయ్య. కళ్ళల్లో నీళ్ళు ఆగనేలేదు!

"నేనిక బతకలేను. బతికి మొకమెత్తుకొని తిరగలేను!"

ముసలయ్య నోట బరువుగా వెలువడ్డ మాటలను రాముడైనా విన్నాడో లేదో పాపం!

ఒక్క క్షణం నిలబడలేకపోయాడు.

రాత్రి మూడుజాములు ముగిసింది. ఆ ఊరి రైతాంగము పనీపాట కొరకు అయత్తమవుతూ ఉంది. అయితే, రామాలయం అరుగుమీద రోజూ వినిపించే తత్త్వాలు ఆ రోజు వినిపించలేదు. అంతవరకు అవకాశంకోసం ఎదురుచూస్తుండిన ఆ ఊరికోళ్ళు ఆనాడు రెక్కలు తట్టుతూ కూశాయి ఏనాటికైనా జయం మాదే అన్నట్లు!

ఆ రోజుకూడ తెల్లవారింది—అది తప్పదు కాబట్టి! *